

to, da morajo gliste iz života ene živali v život druge živali potovati, da se še le glista naredi kakor je, — in drugič to, da se te živali na dvojno vižo plodijo: trakulje po jajčkah, ikre ali šenki pa po glavica h. Posebno ta druga prikazen — plodenje po glavica h — je prekucnilo vse prejšnje misli o plodenju žival, zakaj pri mrčesih (insektih) se nikdar črv ali gosenca ne plodí, ampak vselej le že popolnoma dogotovljeni mrčes.

Ker se tedaj res iz ikrovega svinskega mesa glista trakulja napravi, je pa očitno kot beli dan, da strašna nevarnost lahko izvira iz povžitega sirovega svinskega mesa, ako je prešič bil ikrov ali šenkov. Sreča je le to, da se večidel lahko vidijo ikre (mehurčki) v mesu, in ker se človeku gnjusi taka jéd, je tudi ne bo jedel.

Še huji sovražnik človeškemu zdravju in življenju je bil leta 1832 najden in ta je tista glista, ki se imenuje zavita glista (Spiralw), ki jo je dr. Hilton zasledil v londonski bolnišnici v mesu nekega moža. Dolgo niso vedili, kaj je to, dokler niso zdravniki Leidy, Küchenmeister, Virhov, Heule in Leukert te gliste natanjčnije preiskavali, ki jo je dr. Leidy tudi v svinskem mesu, uni pa v človeškem našel.

Dr. Leukert je tako meso, v katerem je bila vgnjezdena zavita glista nalašč dajal mačkam, psom, mišim, prešičem itd. Kmali, ako so veliko takega mesa povžili, so zboleli hudo in poginili, ker so se jim čeva unele. Ta glista je podobna črvu, ki zvit leži v trdem, belem mehurčku; ta mehurček zgine, črv se stegne, da v malo dneh doseže svojo dolgost popolnoma, ter meri pol linije; ona pa zleže sila veliko jajčic, iz katerih prigomazijo mladiči tako majhni, da jih 12 ali 16 gré na eno linijo.

20. januarja 1860 so prinesli v bolnišnico lipniško 20 let staro, poprej zdravo deklo. O božiču je jela bolehati; začela se je bolezen, da je bila dekla klavrna, spanja ni imela, jéd ji ni dišala, žejalo jo je zlo; pozneje jo je začelo meso, zlasti po rokah in nogah tako boleti, da je noč in dan stokala; roke in noge so bile v komolcu in kolenu trde; nazadnje so ji noge otekle, pljuča so kazale tisto bolezen, ki se „pljučni tifus“ imenuje, — 27. januarja je umrla. In kaj so našli v raztelesani revii? — V mesu in čevah vse polno „zavitih glist“. Ko so zdravniki zasledovali vzrok njene bolezni, so zvedili, da je svinsko meso jedla, ktero so zdravniki suho preiskovali in v njem našli omenjeno glisto. Dekla je to meso, ko je bilo še sirovo, jedla.

Iz tega se vsak človek lahko prepriča, kako nevarno utegne sirovo meso biti, ako so v njem gliste ali črvi, in da je treba pri ogledovanju klavne živine pazljivo gledati na vse to, kar utegne človeško zdravje pripraviti v veliko nevarnost.

Helfertov spis — pa matni jezik v šolah na Slovenskem. *)

Poslušajmo kaj zastran šolskih reči govori mož, ki ne bo nihče trdil, da je prenapetnež, že celó v prid nenemcov ne. Lanskega leta je prišla na svetlo knjižica: „Die sprachliche Gleichberechtigung in der Schule und deren verfassungsmässige Behandlung. Ein Versuch zur Verständigung. Von Josef Alexander Freiherrn v. Helfert.“ Helfert je izmed državnih mož, ki v ministerstvu notranjih zadev ko državni podtajnik opravlja naučne reči, in spis bi se zamogel naravnost vradni (officielle Schrift) imenovati, pravi „Literatur-Zeitg.“, ki ima obširno pretresovanje tega dela.

Helfert pravi med drugim: „Gotovo izvira iz narodovne ravnopravnosti v šoli, da naj se vsakemu domačinu zmožnost odpre, da si more v svojem maternem jeziku v vseh raznih vednostih (in allen Wissenszweigen) zadostno

izobraziti. To se sploh ne dá tajiti, vendar se v posebnem ne dá povsod izpeljati.“ V izgled stavi, da se Madjaru ne more prilika dati, da bi se v madjarščini izučil rimskega prava, modroslovstva, ločbe itd. Toda taki zadržki se dajo odpraviti.

Ljudske šole obravnava Helfert: 1) kakor začetne, 2) kakor olikovavne, in 3) kakor pripravljavne šole. Začetne šole dajejo potrebno izobražo vsemu rastečemu prebivavstvu brez ozira na posebne potrebe raznih stanov in morajo svoje učenje edino in samo v maternem jeziku začeti in nadaljevati. *) Olikavne, to je, glavne in mestjanske šole, mladost dušno in нравno olikujejo za njeni rokodelski ali obrtnijski poklic, in naj ta namen dosejajo v maternem jeziku. Višje ljudske šole, ako so priprave za gimnazije in rečnice (realke), morajo po deželah mešanih jezikov mladost v maternem, in po okolišinah v drugem deželnem jeziku tako izučiti, kakor je potreba, da se zamore nauk na gimnazii ali realki v tam bivajočem učnem jeziku začeti ali pa po okolišinah v drugem deželnem jeziku nadaljevati.

Zastran vprašanja, ali naj središčna državna oblast, ali deželska samosvojnost (autonomija) o šolski jezični zadevi določuje, pravi državni podtajnik, da je očitno v prid posamesnih kraljestev in dežel, ako občno državno postavodajstvo le pri splošnih pravilih ostane, vso vravnavo ljudske šole, njeno osebstvo itd. pa deželnemu postavodajstvu prepusti.

K temu pristavlja „Literatur-Zeitg.“: „Kakor smešno, narobe in nerodno bi bilo, ako bi kdo hotel vsako posamesno dete z ravno tistimi pomočki in po ravno tistih pravilih odrediti, kakor drugo; tako bilo bi smešno in nepolitičko, ako bi kdo hotel v reji mladosti eno deželo po ravno tistem kopitu z rejilnimi napravami osrečevati, kakor drugo.“

Z najbolj debelimi črkami pa bi se moglo natisniti, kar piše Helfert zastran tako imenovanih srednjih šol, gimnazij in realk po nenemških krajih, namreč: Učenje v srednjih (gimnazijskih in realnih) šolah se ne smé brezozirno v drugem deželnem jeziku rabiti; marveč naj se obravnava (nemščina) v začetku kakor učna tvarina (Lehrgegenstand), in po stopnji doseženega znanja se smé rabiti za učni nauk nekterih oddelkov („für gewisse Fächer“). Materni jezik ima v spodnjih oddelkih prvo roko (bleibt vorherrschend), pa tudi pri odločenih tvarinah v gornjih odredih, zlasti v oziru klasičnih jezikov.

Veroznanstvo in нравstvo (Glaubens- und Sittenlehre) naj se od najspodnjišega odreda učí v maternem jeziku.

Materni jezik in njegovo slovstvo ohranita sebi primerno mesto od najspodnjišega tje gori do najvišjega odreda.

K temu pravi „Literatur-Zeitg.“: „Tej misli ne moremo odreči svojega popolnega potrjenja. Ona hoče, da naj se domačinu tudi na stopnji najvišje olike zagotovi njegova domača beseda, ki mu je od mladih nog ljuba in draga, kakor jo smé rabiti v vsaki naslednji službi“.

Pisavec vrh družega govori tudi o visokih šolah in njih djanski strani in postavlja načelstvo, da v dosegi djanskih namenov zamorejo le samo edino djanske okolišine in potrebe pravilo ali ravnilo biti. „To pravilo si bo v bogoslovji, pravništvu itd. vedilo pridobiti veljavo, dokler trdno stoji pravično vodilo, da naj se strankam v tistem deželnem jeziku pravica dela, v katerem so klicale se v sodnikovo razsodbo, da naj se občinam v unem deželnem jeziku ukazi dajejo, v katerem so zmožne jih umeti in se po njih ravnati. Ta reč je ravno tako naravna, kakor una, da v slovenski

*) Mit psychologischer Klarheit und mit pädagogischer Kenntniss wird der Beweis geführt, dass das gleichzeitige Bestreben einer zweiten Sprache ein pädagogisches Absurdum sei, so sehr auch Gebildete und Ungebildete für eine Doppelrichtung öfters schwärmen.

*) Iz „Danice“.

vasi duhoven ne smé po nemško pridigati ter keršanskega nauka učiti in izpraševati.“

„Da se mora pri deljenji raznih učilnic djanskim okolišninam in potrebam s tem zadostiti, da se dajo možém, ki razne jezike znajo, se samo po sebi razume — je pa tudi ob enem trdna volja c. k. vlade.“

Naša reč ni preiskovati, če vse v uni knjižici izrečene načela dosežejo dovršeno ravnopravnost, ali ne; to pa sleherni vidi, da smo s šolami na Slovenskem še deleč deleč od tega, kar je tukaj izrečeno, in da zato še ni rovar, kdor željo izreče, naj bi tako bilo, kakor je tukaj za pošteno, pravično in ustavno spoznano in skoraj da velevano.

Jezikoslovne drobtince.

Prašanje.

Predlogom: „proti“, „na“, „zoper“, „preko“ (prek) in „preki“ (prek) niso se naši jezikoslovci pomena dosti natanko določili. Nekteri pisatelji rabijo zdaj tega, zdaj unega, ter ne delajo razločka med njimi, drugi se tega ali unega stanovitno ogibljejo, čeravno so vsi čisto slovenski. Kar sem pozvedel o njihnej razliki, naj tu povem, da se oglasé tudi drugi, ki več in bolje o tem vedó: „Protí“ kaže sovražen, premišljen napad (feindlicher Zug mit Plan), na pr. proti sovražniku je skočil; — „na“ oddaljeno pripravlanje, vojno (entfernte Rüstung, Expedition) na pr. pripravlja, vzdiguje se vojska na Turka; „zoper“ še mirno stanje (noch Zustand der Ruhe), na pr. vojak nosi orožje zoper sovražnika; „preko“ (prek) z rodivnikom a) naravnost čez kaj (quer über etwas), na pr. šel je preko polja, b) ob (längst), na pr. preko reke hodi, c) mirno stanje kaki reči nasproti (ruhige Lage einem Gegenstande gegenüber), na pr. preko solnca (od tod preksolnčje); „preki“ (prek) v nekterih krajih gibanje h kaki reči v prijaznem pomenu. Ne more se misliti, da je predlog „preki“ pokvarjen iz proti, ker ga ima že staroslovensčina v pomenu contra. Želeti je, da bi kdo natanjéneje razložil pomen teh besedic, posebno zadnje. Naj se tedaj oglasi, kdor to vé.

Fr. Cegnar.

Kratkočasnica.

Podgorec in breskve

ali:

boj med teoretiko in praktiko.

(Konec.)

Brte čaka kake dobre pol ure, kar grajšak spet pride, ter mu lepo novo pletenico, v kateri je pa nekaj v beli ruti zavitega, v roke podá rekši: „Pojva v Ljubno, da bova vidila, kako kaj grozdje kaže“. Ljubno pa je gorica, kjer, če prav ne Kristusova solza kakor na Neapolitanskem ne raste, se pa le kapljica dobí, ki tako v lase zgrabi, da je že čuda podgorcov ravnovažje zgubilo. Prideta k zidanci, grajšak jo odpre, veli Brtetu pletenico na mizo postaviti, se vsesti in se oddahniti. Pogovarjata se o marsikaj nepomenljivih reči. Potem vzame grajšak ruto z njenim osrčjem iz pletenice, ki jo Brtetu podá in mu veli ž njim v vinograd iti. Najprej pregledata grozdje, prav lepo je kazalo in grajšaku je srce veselja igralo, kajti zgolj sama priljudnost je bil. Prideta do breskve, ki je bila polna ravno tako lepih in debelih breskev, kakor je tista bila, za katero so se po mitološkem sporočilu na trojanski gori Idu tri boginje nekdanj natezvale.

Oho! oho! — zavpijejo prijatli enoglasno: „Ta ti je pa spodletela, tisti sad je bil jabelko, ne pa breskva“. „No, naj že bo kar koli hoče; ob kratkem: prav lepe so bile in natrgala sta jih skoraj polno pletenico; potem se vrmeta v zidanico, Brte jo dene iz roke in grajšak raz-

grne ruto po mizi, odvijé dva papirnata zavoja in glej! v enem je štruca belega kruha, v drugem pa kos mrzle te-lečje pečenke. Nato vpraša grajšak Brteta, ali zná na čep točiti? Brte odgovori: „Gospod žlahni! O da bi tako latinsko znal, kakor to.“ V tem, da Brte majoliko natoči, grajšak nareže pečenke in kruha, postavi dve kupici pred se, veli Brtetu se za mizo vsesti in mu pajdašijo delati, ter ga neutegoma naganja jesti in piti. Ko se majolika sprazne, se spet natoči, pa grajšak le malo pije. Pri drugi majoliki Brteta praša: „No! kako ti je današnja tlaka všeč?“ Brte: „Gospod žlahni! ako bi bil znal, da se mi bo zmiraj tako na tlaki godilo, ne bi gotovo nikdar po šolskih klopéh hlač trgal“. Grajšak: „Morebiti bi tudi bolj pametno bilo, saj sam spoznaš, da bolj vino točiti, kot pa latinsko slovnico umeš, in pa tudi kršanski nauk, mislim ti ni preveč pri srcu bil, kar me je tvoje današnje ponašanje proti tlačanom prepričalo. — Čuj Brte! Vaše vse vedenje, ki si ga sedanjo dóbo v šolah pridobite, se pravi prazno slamo mlaiti; vi ste le sploh teoretikarji, to je, samo po bukvah izučeni, — in dokler me ti praktično (djansko) ne prepričaš, da ti je to, kar si se učil, tudi v krv in meso sošlo, tako dolgo pred mojimi očmi puhoglavce ostaneš“.

Brtetu se pri tej priči jed in pijača ustavi in molčaje pred se strmi. (Prijatli se posmehujejo). „Vendar pa — nadaljuje grajšak — ne vzemi si teh mojih besed preveč k srcu, saj kadar boš šolo dokončal, boš sam prepričan, da sem ti istino (resnico) govoril. Živi in pij, dobre volje bodi, pa želim, da bi vendar nekoliko praktično me prepričal, da nisi le samo vsakdanji teoretikar“. Na to potegne pletenico k sebi, jo sprazne, ter štirideset breskev izbere, jih nazaj v pletenico dene, potegne list iz svoje mavhe, in Brtetu ga zročivši beseduje: „Tú noter so breskve; ali me razumeš?“ Brte prikima. „Tú noter so breskve“, in mu pletenico v roke podavši: „Pojdi in nesi jih v Kandijo k *ψ*. (Trije izmed prijatlov se na vse grlo smejati začnejo, rekši: „Pravo! pravo! ta ni slaba — iz Dolenskega prec enega za tlako v Turčijo poslati!“) Novograjski pa se jim posmeja in diči: „Zdaj sem pa prepričan, da niste iz Ljubljane dosti čez Šiško in Lavrco po svetu prišli, če mislite, da druge Kandije ni kakor sama turška. Jez še za neki trg na Piemontežkem ali prav za prav Laškem „podgorju“ vem, ki se Kandija zove; ta Kandija pa, o kateri zdaj govorim, je novomeško predmestje, iz kterega štiri poglavitne ceste, pa vse štiri noter do meje — le na Dolensko peljejo“. (Prijatli veselja z rokami ploskajo).

Brte nekoliko sprebledi, pa se vale sopet zavé, se globoko globoko grajšaku poklone in gre svojo pot. Ravno zadnji pasjih dni je bil; moglo je okoli enajste ure dopoldne biti, solnce pripekuje, da se Brtetu s curkom pot po obrazu vliva, kar pride do hribčka in se zvrne tú pod prav košat hrast, položi klobuk in torbico poleg sebe, si obriše potno čelo, potegne pletenico k sebi in premodro nasmejaje se reče: „Bog žegnaj!“ jemlje breskvo za breskvo in jih žveči, da se mu sok po bradi cedí — in kmali jih dvanajst v svojo kemijsko delavnico požene. Nekoliko se počije in hajd naprej. Al solnce le huje in huje peče in pripekuje, poslanca pa le bolj in bolj žeja tarnuje, kar blizo Srebrnč dospe in jo spet pod neko drevo zavije in si z drugimi dvanajstimi breskvami srečno žejo potolaži. Še jih je šestnajst, in cilj njegovega pota blizo, al Brte jo udari v Š...l k svojemu sošolecu, ki ga k sreči domá dobí, ga pozdravi po latinsko, — ta ga debelo pogleda in še le sčasoma spozná. Al tisti hip tudi zavpije: „O Brte! Brte! ti šembrani norec, kadaj te bo li pamet srečala? No zdaj sem pa več kot prepričan, da je najini profesor prav imel, ki je kdaj v šoli povedal, da se mu je sanjalo, da te je vidil okoli težkega potoka tobak kontrebant nositi.“ (Prijatli se na vés glas zakrohotaajo.) Ali Brte ga zavrne rekši: „Na, tú sem ti nekoliko breskev iz Ljubnega prinesel, kjer sem povelje dobil, se zastran nekega silnega opravila urno